

دستاوردهای ضیافت الهی

حجت الاسلام والمسلمین علیرضا انصاری*

مقدمه

ماه رمضان، فرصت کسب همه خوبی‌ها است. در این ماه می‌توان قله‌های رفیع معنویت، کمال و تقوا را فتح کرد و دستاوردهای عظیمی به دست آورد؛ به نورانیت روحی رسید و از گناهان پرهیز کرد. لذا در روز عید فطر، گویی مسلمان از نو متولد می‌شود و تبریک این عید، به مناسبت ولادت جدید مؤمن روزه‌دار است؛ چراکه روزه‌داران در شب عید فطر، از آلودگی‌ها پاک شده و پاداش خود را دریافت کرده‌اند.

۱. تقوآمداری

اولین دستاورد ماه رمضان تقوا است؛ تقوایی که در آموزه‌های دینی، بسیار بر آن تأکید شده است. یعنی روزه‌دار باید در حال روزه، با وجود گرسنگی و تشنگی، از مصرف غذا و آب و همچنین لذت جنسی چشم‌پوشد و در عمل ثابت کند که می‌تواند زمام نفس سرکش را به

---

* نویسنده و پژوهشگر.

دست گیرد و بر هوس‌ها و شهوات خود مسلط گردد.^۱ نتیجه این امر، تقوامداری است. قرآن نیز فلسفه روزه را «تقوا» بیان می‌کند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»؛^۲ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! روزه بر شما نوشته و مقرر شده؛ همان‌گونه که بر کسانی که پیش از شما بودند، مقرر شد. شاید پرهیزکار شوید».

رسول خدا ﷺ نیز فرمود: بهترین عمل در این ماه، پرهیز از گناه است: «أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْوَرَعُ عَنِ مَحَارِمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».^۳

روزه گوید کرد تقوا از حلال در حرامش دان که نبود اتصال^۴ البته روزه، تنها پرهیز از خوردن و آشامیدن نیست؛ بلکه باید زبان، گوش و چشم انسان نیز روزه داشته باشند، چنان‌که رسول اعظم ﷺ فرمود: «وَاحْفَظُوا أَلْسِنَتَكُمْ وَعُضُؤًا عَمَّا لَا يَحِلُّ النَّظَرُ إِلَيْهِ أَبْصَارَكُمْ وَعَمَّا لَا يَحِلُّ الْإِسْتِمَاعُ إِلَيْهِ أَسْمَاعَكُمْ»^۵ زبانتان را نگه دارید و بر آن چه نگاه روا نیست چشمانتان را ببندید و از آن چه گوش دادن بدان حلال نیست گوش‌هایتان را نگه دارید».

امام سجاد علیه السلام عرضه داشت: «بارخدا یا! آن‌چه ما را در این ماه از آن منع کرده‌ای، به ما الهام کن و ما را به روزه داشتن یاری ده؛ آن‌سان که اعضای بدن خویش را از معاصی تو بازداریم و در آن‌چه سبب خشنودی تو است، به کار گیریم تا به هیچ سخن بیهوده گوش نسپاریم و به هیچ لهُو و بازیچه ننگریم و به هیچ ممنوع دست نکشاییم و به سوی هیچ حرامی گام برنداریم و چیزی جز آن‌چه حلال کرده‌ای، در شکم‌های خود جای ندهیم و زبانمان جز سخن تو نگوید و رنجی بر خود هموار نکنیم، جز آن‌که ما را به ثواب تو نزدیک سازد و کاری نکنیم، جز آن‌چه ما را از عذاب تو در امان دارد».^۶

بر این اساس، تقوا دستاورد عظیمی است که باید بعد از ماه رمضان نیز استمرار یابد.

۱. مکارم شیرازی، ناصر و دیگران، تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۶۲۹.

۲. بقره، آیه ۱۸۳.

۳. سید ابن طاووس، اقبال الأعمال، ج ۱، ص ۳.

۴. مولوی، محمد بلخی، مثنوی و معنوی، دفتر پنجم.

۵. سید ابن طاووس، اقبال الأعمال، ج ۱، ص ۳.

۶. علی بن الحسین علیه السلام، الصحیفه السجادیه، ص ۱۸۷.

۲. آموزش گناهان و قبولی اعمال

در بخشی از دعای قنوت نماز عید فطر می‌خوانیم: «...وَأَهْلَ الْعَفْوِ وَالرَّحْمَةِ وَأَهْلَ التَّقْوَى وَالْمَغْفِرَةِ؛ پروردگارا! ای لایق گذشت و رحمت، و ای برازنده تقوا و آمرزش». این فراز ناظر بر این است که هر مسلمان، بعد از ماه رمضان دغدغه دارد که اعمال و عبادت وی قبول شده است یا نه؟^۱ دومین دستاورد این ماه، جواب این سؤال است؛ یعنی این که اعمال او قبول شده است، چنان که رسول خدا ﷺ فرمود: «وَعَمَلَكُمْ فِيهِ مَقْبُولٌ؛^۱ عمل شما در این ماه، مورد پذیرش خدا است».^۲ علی عليه السلام فرمود: «وَاعْلَمُوا عِبَادَ اللَّهِ أَنَّ أَدْنَى مَا لِلصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ أَنْ يُبَادِيَهُمْ مَلَكٌ فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَبْشِرُوا عِبَادَ اللَّهِ فَقَدْ غُفِرَ لَكُمْ مَا سَلَفَ مِنْ ذُنُوبِكُمْ فَأَنْظَرُوا كَيْفَ تَكُونُونَ فِيمَا تَسْتَأْنِفُونَ؛^۲ ای بندگان خدا! بدانید که کوچک‌ترین پاداش مردان و زنان روزه‌دار، این است که فرشته‌ای در روز آخر ماه رمضان به آنها ندا می‌دهد: ای بندگان خدا! بشارت‌تان باد که [خداوند] تمام گناهان گذشته شما را آمرزید. پس بنگرید که بعد از این چگونه عمل خواهید کرد».

شیخ مفید می‌نویسد: «اینکه روز اول ماه شوال، عید اهل ایمان قرار داده شده، به جهت این است که آنان برای قبولی اعمال‌شان در ماه رمضان، خوشحال‌اند و از اینکه خدا گناهان‌شان را بخشیده و بشارت از طرف خداوند رسیده است که ثواب‌های بسیاری برای روزه‌داران عطا خواهد کرد و از اینکه مؤمنان بر اثر تلاش‌های شب و روز ماه مبارک رمضان، چند مرحله به قرب الهی نزدیک شده‌اند، حالت سرور و نشاط دارند».^۳

آمزش گناهان و قبولی اعمال نیز دستاورد گران‌سنگ و ارزشمندی است که در ماه رمضان اتفاق می‌افتد و انتظار این است که بعد از ماه رمضان این دستاورد مهم حفظ گردد.

۳. انس با قرآن

بی‌تردید ماه رمضان را باید ماه قرآن نامید؛ زیرا بین این دو پیوندی ناگسستنی است. همین پیوند

۱. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۳۱۳.

۲. شیخ صدوق، الامالی، ص ۱۰۰.

۳. شیخ مفید، مسار الشیعه فی مختصر تواریخ الشریعه، ص ۳۰.

دوسویه سبب گردیده که از رمضان با عنوان بهار قرآن یاد شود؛ چنانچه امام باقر علیه السلام می فرماید: «لِكُلِّ شَيْءٍ رَيْبٌ وَرَيْبُ الْقُرْآنِ شَهْرُ رَمَضَانَ»^۱ برای هر چیزی بهاری است و بهار قرآن، ماه رمضان است». در ماه رمضان است که فضای جامعه را آوای دلنشین قرآن پر می کند و فرهنگ آن نهادینه می شود و مردم، بیش تر و بهتر با معارف بلند قرآنی آشنا می گردند.

بنابراین بایسته است که در ماه های دیگر نیز با قرآن بیش تر ارتباط برقرار کنیم. این ارتباط می تواند در قالب های مختلف، مانند تلاوت، حفظ، تدبر، تفسیر و عمل به قرآن نمود پیدا کند. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «أَفْضَلُ عِبَادَةِ أُمَّتِي قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ»^۲ برترین عبادت امت من، تلاوت قرآن است». علی علیه السلام نیز فرمود: «أَيُّهَا الصَّائِمُ تَقَرَّبْ إِلَى اللَّهِ بِتِلَاوَةِ كِتَابِهِ فِي لَيْلِكَ وَنَهَارِكَ فَإِنَّ كِتَابَ اللَّهِ شَافِعٌ مُسْتَفْعٌ يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِأَهْلِ تِلَاوَتِهِ فَيَعْلُونَ دَرَجَاتِ الْجَنَّةِ بِقِرَاءَةِ آيَاتِهِ»^۳ ای روزه دار! در شب و روزت با تلاوت کتاب خدا به او تقرب جو که کتاب خدا شفاعت کننده ای است که شفاعتش پذیرفته است و در روز قیامت، برای تلاوت کنندگان خود شفاعت کند. پس با قرائت آیاتش، از درجات بهشت بالا روند».

تلاوت قرآن برای همگان حیات بخش است، اما برای جوانان برکات خاصی دارد. امام صادق علیه السلام فرمود: «مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَهُوَ شَابٌّ مُؤْمِنٌ اخْتَلَطَ الْقُرْآنُ بِلَحْمِهِ وَدَمِهِ»^۴ انسان مؤمن که در سن جوانی قرآن را تلاوت کند، قرآن با گوشت و خون او آمیخته می شود». از سوی دیگر، تلاوت قرآن در همه زمان ها جان آدمی را طراوت و نشاط می بخشد؛ اما ماه رمضان - به ویژه شب قدر - اهمیت بیشتری دارد. البته این امر آداب خاصی دارد؛ چنانچه امام باقر علیه السلام فرمود: در شب قدر، قرآن را مقابل روی خود بکشایید و بگویید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِكِتَابِكَ الْمُنَزَّلِ وَمَا فِيهِ وَفِيهِ اسْمُكَ الْأَعْظَمُ الْأَكْبَرُ...»^۵ خداوند! از تو می خواهم به حق کتابی که نازل شده و به حق آن چه در آن است که نام عظیم و بزرگ تو در آن است...». هم چنین از امام صادق علیه السلام روایت شده که

۱. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۶۳۰.

۲. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۸۹، ص ۴۱۹.

۳. شیخ صدوق، فضائل الأشهر الثلاثة، ص ۱۰۹.

۴. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۶۰۳.

۵. سید ابن طاووس، إقبال الأعمال، ج ۱، ص ۱۸۶.

در شب قدر، قرآن را بر سر بگذارید و بگویید: «اللَّهُمَّ بِحَقِّ هَذَا الْقُرْآنِ وَبِحَقِّ مَنْ أَرْسَلْتَهُ...»^۱ خداوندا! به حق این قرآن و به حق آن کسی که او را با این قرآن فرستاده‌ای...». یکی از توصیه‌هایی که اهل بیت علیهم‌السلام همواره بر آن تأکید کرده‌اند، مهجوریت‌زدایی از قرآن است. برای این منظور، باید طبق آموزه‌های آن عمل کنیم. تا آیه «وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا»^۲ شامل حال ما نشود.

بحمدالله جامعه ما در عرصه تلاوت، حفظ، قرائت و تفسیر قرآن، گام‌های خوبی برداشته است؛ اما باید اذعان کرد که این امر، کافی نیست؛ زیرا قرآن انتظار دارد که فضای جامعه، رنگ و بوی قرآنی بیشتری داشته باشد و مسلمانان هر روز این آیه را آویزه گوش خود قرار دهند: «فَأَقْرَعُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ»^۳ پس هر قدر که برایتان امکان دارد، قرآن بخوانید».

ما باید فرزندانمان را با تلاوت قرآن مأنوس، خانه‌های خویش را با تلاوت آیات الهی، نورانی کنیم: «تَوَرَّوْا بِيَوْمِكُمْ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ»^۴ خانه‌های خود را با خواندن قرآن نورانی کنید». از همه مهم‌تر این که همه ما باید به قرآن عمل کنیم تا جامعه به رشد و کمال برسد؛ چنان‌که علی علیه‌السلام فرمود: «اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ لَا يَسْبِقُكُمْ بِالْعَمَلِ بِهِ غَيْرُكُمْ»^۵ خدا را، خدا را، درباره قرآن! مبادا دیگران در عمل به دستوراتش از شما پیشی گیرند».

سید قطب در تفسیر خود می‌نویسد: زمانی ما شش نفر مسلمان با یک کشتی مصری، اقیانوس اطلس را به سوی نیویورک می‌پیمودیم. مسافران کشتی ۱۲۰ مرد و زن بودند و جز ما کسی در میان مسافران، مسلمان نبود. در روز جمعه به این فکر افتادیم که نماز جمعه را در قلب اقیانوس و بر روی کشتی برگزار کنیم و علاوه بر اقامه فریضه مذهبی، یک حماسه انقلابی در مقابل یک مبشر مسیحی که در داخل کشتی نیز از برنامه تبلیغی خود دست برنمی‌داشت، بیافرینیم؛ به خصوص که او حتی مایل بود ما را هم به مسیحیت دعوت کند.

ناخدای کشتی که یک انگلیسی بود موافقت کرد و به کارکنان کشتی نیز که همه از مسلمانان آفریقا بودند، اجازه داده شد با ما نماز بخوانند. آنها از این موضوع بسیار خوشحال شدند؛ زیرا

۱. همان، ص ۱۸۷.

۲. «و گفت فرستاده خدا: پروردگارا! همانا قوم من این قرآن را مهجور کردند». (فرقان، آیه ۳۰)

۳. مزمل، آیه ۲۰.

۴. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۶۱۰.

۵. سیدرضی، نهج البلاغه، ص ۴۲۲.

نخستین بار بود که نماز جمعه بر روی کشتی برگزار شد.

من به خواندن خطبه نماز جمعه پرداختم و جالب بود که مسافران غیرمسلمان، اطراف ما حلقه زده بودند و با دقت به اجرای این فریضه اسلامی نگاه می‌کردند. پس از پایان نماز، گروه زیادی از آنها نزد ما آمدند و این موفقیت را به ما تبریک گفتند، ولی در میان این گروه خانمی بود که بعدها فهمیدم یک مسیحی یوگسلاوی است که از جهنم «تیتو»^۱ و کمونیسم فرار کرده است. او فوق‌العاده تحت تأثیر نماز ما قرار گرفته بود، به حدی که اشک از چشمانش سرازیر بود و قادر به کنترل خویشتن نبود. به زبان انگلیسی ساده و آمیخته با تأثر شدید و خضوع و خشوع خاصی سخن می‌گفت... به او گفتیم که ما با لغت عربی صحبت می‌کردیم؛ ولی او گفت:

یک کلمه از مطالب شما را نفهمیدم، اما به وضوح دیدم که این کلمات آهنگ عجیبی داشت، اما از این مهم‌تر، مطلبی که نظر مرا فوق‌العاده به خود جلب کرد، این بود که در لابه‌لای خطبه شما جمله‌هایی وجود داشت که از بقیه ممتاز بود. آنها دارای آهنگ فوق‌العاده مؤثر و عمیقی بودند؛ آن‌چنان که لرزه بر اندام من می‌انداخت. یقیناً این جمله‌ها مطالب دیگری بودند. فکر می‌کنم شما هنگامی که این جمله‌ها را ادا می‌کردید، وجودتان از روح‌القدس جان می‌گرفت! من کمی فکر کردم و متوجه شدم این جمله‌ها همان آیاتی از قرآن بود که من در اثنای خطبه و در نماز، آنها را می‌خواندم. این موضوع، ما را تکان داد و متوجه این نکته ساخت که آهنگ مخصوص قرآن آن‌چنان مؤثر است که حتی بانویی را که یک کلمه از مفهوم آن را نمی‌فهمد، تحت تأثیر شدید خود قرار می‌دهد.^۲

خانم مرضیه حدیده‌چی (دباغ) نقل می‌کند: «وقتی غذای امام را داخل اتاق می‌بردم، وارد اتاق که می‌شدم، می‌دیدم قرآن را باز کرده‌اند و مشغول قرائت قرآن هستند. مدتی این مسئله (کثرت قرائت قرآن) ذهنم را مشغول کرده بود تا این‌که روزی به امام عرض کردم: حاج آقا! شما سراپای وجودتان قرآن عملی است؛ دیگر چرا این قدر قرآن می‌خوانید؟ امام مکتبی کردند و فرمودند: هرکس بخواهد از آدمیت سر در بیاورد و آدم بشود، باید دائم قرآن بخواند».^۳

۱. رئیس جمهور وقت یوگسلاوی.

۲. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۲۹۲.

۳. رجائی، غلامعلی، برداشت‌هایی از سیره امام خمینی علیه‌السلام، ج ۳، ص ۱۲.

۴. دعا و نیایش

یکی از دستاوردهای مهم ماه رمضان دعا و نیایش است؛ موضوعی که قرآن و معصومان علیهم السلام بر آن تأکید کرده‌اند؛ تا آنجا که قسمت عمده عبادات اسلامی را دعا و نیایش تشکیل می‌دهد و روح عبادت، دعا شمرده شده است. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «أَفْزَعُوا إِلَيَّ اللَّهُ فِي حَوَائِجِكُمْ وَالْجُئُوا إِلَيْهِ فِي مُلِمَاتِكُمْ وَتَضَرَّعُوا إِلَيْهِ وَادْعُوهُ فَإِنَّ الدُّعَاءَ مُخُّ الْعِبَادَةِ»^۱ در نیازهای خود و هنگام بروز مشکلات، از خداوند مدد بطلبید و در سختی‌ها به او پناه ببرید و در پیشگاه او، تضرع و دعا کنید؛ چراکه دعا، روح و مغز عبادت است». آن حضرت دعا را اسلحه مؤمن، ستون خیمه دین، و نور آسمان‌ها و زمین معرفی کرده: «الدُّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ وَعَمُودُ الدِّينِ وَنُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ»^۲.

البته اهمیت این موضوع، در ماه رمضان بیش‌تر از زمان‌های دیگر است. از این رو این ماه دعاهای مخصوصی از اهل بیت علیهم السلام رسیده است. یکی از این دعاها، دعای سحر است که از اهمیت خاصی برخوردار است. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مِنْ عَظَمِ هَذِهِ الْمَسْأَلِ عِنْدَ اللَّهِ وَسُرْعَةَ إِجَابَتِهِ لَصَاحِبِهَا لَأَقْتَلُوا عَلَيْهِ وَلَوْ بِالسُّيُوفِ»^۳ اگر مردم عظمت این دعا را نزد خدا بدانند و از اجابت سریع آن آگاه باشند، خود را برای آن به کشتن می‌دهند، گرچه با شمشیر باشد».

۵. تقویت باورهای دینی

شرط رسیدن به ایمان کامل و افزایش بینش و باور دینی، پاکی نفس آدمی از گناه است. هر اندازه که انسان از خطا و لغزش دورتر باشد، بذر معارف در وجودش سریع‌تر به ریشه خواهد نشست و ساقه اعتقاداتش تنومندتر خواهد شد و همیشه خویشتن را در محضر خدا می‌بیند و خدا را شاهد بر اعمال خود می‌داند. و در نتیجه می‌تواند خود را از هر گناهی حفظ کند. قرآن

۱. ابن فهد حلی، *عدة الداعي ونجاح الساعي*، ص ۴۰.

۲. کلینی، *الکافی*، ج ۲، ص ۴۶۸.

۳. سید ابن طاووس، *إقبال الأعمال*، ج ۱، ص ۷۷.

می فرماید: «**أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى**؛^۱ آیا نمی دانست که خدا او را می بیند» و «**أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ**؛^۲ آیا نمی دانند که خدا راز نهانی و گفت و گوی پنهانی شان را می داند و او دانای غیب است». بنابراین توجه به شاهد بودن خداوند در هر زمان و مکانی، این اعتقاد را در وجود او نهادینه می سازد که خداوند بر آشکار و پنهان هستی، آگاهی کامل دارد.

این تقویت باور دینی به برکت ماه رمضان بیشتر حاصل می گردد؛ زیرا مردم با حضور در مساجد و استفاده از سخنرانی ها آگاهی های اعتقادی و آشنایی با احکام را در خود افزایش می دهند. گفتنی است که دین داری اختصاص به ماه رمضان ندارد؛ بلکه مسلمان در هر شرایط و زمانی باید به تقویت اعتقادات خود پردازد. البته دین داری برخی انسان ها، موسمی و فصلی است و حوادث تلخ و شیرین، آن را تغییر می دهد. کسانی که دین داری فصلی دارند، همیشه خدا را یاد نمی کنند؛ بلکه فقط در شرایطی که به اضطرار دچار شوند، او را صدا می زنند، چنان که قرآن بدان اشاره نموده است.^۳

دین داری، این نیست که فقط در مشکلات به سوی خدا برویم، اما هنگام فرو نشستن توفان سختی ها، خدا و اطاعت از او را به فراموشی بسپاریم. نشانه ایمان خالص، آن است که انسان در سلامت و بیماری، جوانی و پیری، فقر و غنا، پیروزی و شکست، یعنی در همه حال، به یاد او باشد و بر آستان او پیشانی نیاز نهد.

یکی دیگر از نشانه های دین داری فصلی، پرداختن به ظواهر دین در بخشی از فصول سال، مانند ماه رمضان، یا در اماکن خاص، مانند حرم معصومین علیهم السلام است. بعضی از افراد که ایمان ضعیفی دارند، فقط در ماه مبارک رمضان رفتارشان رنگ و بوی دین می گیرد؛ ولی بعد از آن، دیگر در زندگی شان از دعا، نیایش، عبادت های سحرگامی، خوش خلقی ها و خوش برخوردی ها خبری نیست؛ در حالی که باورهای دینی، مثل ریاضی و فیزیک نیست که تنها در بعضی مواقع به آن ها نیاز پیدا کنیم. باورها و ارزش های دینی، تفکیک زمانی و مکانی را نمی پذیرد. از این رو

۱. علق، آیه ۱۴.

۲. توبه، آیه ۷۸.

۳. یونس، آیه ۱۲.

فقط ماه رمضان، ماه عبادت و دین‌داری نیست و جایگاه مباحث مذهبی و اعتقادی فقط محافل و مکان‌های مذهبی همچون هیئت‌ها نیست. فرد دین‌دار، در هر زمان و مکانی که باشد، باید خود را ملزم به رعایت دستورها و رهنمودهای دینی کند؛ برای مثال، در حرم یا پارک، جشن یا عزا، و در حرم امامزاده یا کنار دریا، در همه‌جا باید اهل حجاب باشد. رعایت حجاب، به داخل حرم یا امامزاده اختصاص ندارد که وقتی از آن مکان بیرون رفت، چادرش را تا زده، داخل کیفش پنهان کند! متأسفانه برخی در شب‌های ماه رمضان، با تمام وجود برای امام علی علیه السلام عزاداری می‌کنند، اما نماز صبح‌شان قضا می‌شود و یا با زبانی که «علی علی» گفته‌اند، بر سر پدر و مادر خود فریاد می‌زنند و یا در بعد از ماه رمضان به گونه‌ای رفتار می‌کنند که گویی با دین و اعتقادات، بیگانه‌اند.

۶. هم‌بستگی اجتماعی

یکی دیگر از دستاوردهای ماه رمضان تقویت روحیه همزیستی و هم‌بستگی اجتماعی است؛ مردم در ماه مبارک رمضان، گرسنگی را با جان خود تجربه می‌کنند و به یاد مستمندان می‌افتند و می‌فهمند که آنان چگونه با گرسنگی دست‌وپنجه نرم می‌کنند. «بر کسی پوشیده نیست که روزه، یک درس مساوات و برابری در میان افراد اجتماع است. با انجام این دستور مذهبی، افراد متمکن، هم وضع گرسنگان و محرومان اجتماع را به طور محسوس درمی‌یابند و هم با صرفه‌جویی در غذای شبانه‌روزی خود می‌توانند به کمک آنها بشتابند. البته ممکن است با توصیف حال گرسنگان و محرومان، سیران را متوجه حال گرسنگان ساخت، ولی اگر این مسئله جنبه حسی و عینی به خود بگیرد، اثر دیگری دارد... راستی اگر کشورهای ثروتمند جهان چند روز را در سال روزه بدارند و طعم گرسنگی را بچشند، باز هم این همه گرسنه در جهان وجود خواهد داشت؟!»^۱

رسول خدا صلی الله علیه و آله از ماه رمضان با عنوان «ماه مواسات» یاد کرده و فرموده است: «وَهُوَ شَهْرُ الْمُوَاسَاةِ»^۲ رمضان، ماه همدردی با دیگران است». در حدیثی از امام صادق علیه السلام نقل شده که

۱. مکارم شیرازی، ناصر و دیگران، تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۶۳۱.

۲. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۳۷۰.

هشام بن حکم از علت تشریح روزه پرسید و امام در پاسخ فرمود: «إِنَّمَا أُمِرُوا بِالصَّوْمِ لِكَيْ يَعْرِفُوا أَلَمَّ الْجُوعِ وَالْعَطَشِ فَيَسْتَدِلُّوا عَلَى فَقْرِ الْآخِرَةِ؛^۱ روزه به این دلیل واجب شده است که میان فقیر و غنی مساوات برقرار گردد و این، به دلیل آن است که غنی، طعم گرسنگی و تشنگی را بچشد و به یاد فقر و نداری روز آخرت بیفتد». در ماه رمضان دعا می‌کنیم: «اللَّهُمَّ اغْنِ كُلَّ فَاقِرٍ، اللَّهُمَّ اشْبِعْ كُلَّ جَائِعٍ».^۲

۷. توبه

انسان‌ها در مسیر زندگی مرتکب گناه می‌شوند. گناه، خارج شدن انسان از طبیعتش است و توبه، برگشت مجدد وی به طبیعتش. امام خمینی^{علیه السلام} در تعریف توبه می‌نویسد: «توبه عبارت است از رجوع از طبیعت به سوی روحانیت نفس، بعد از آنکه به واسطه معاصی و کدورت نافرمانی، نور فطرت و روحانیت، محجوب به ظلمت طبیعت شده است».^۳

اگر چه راه توبه و بازگشت به سوی پروردگار همیشه باز است، ماه رمضان بهار توبه است و در این ماه زمینه پذیرش و قبولی توبه بیش تر فراهم است؛ زیرا انسان مهمان خدا است و خدا بیش تر از هر زمان دیگر به بندگان خود عنایت دارد. از این رو امام سجاد^{علیه السلام} در هر روز ماه رمضان این دعا را می‌خواند: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا شَهْرُ شَهْرِ الْإِنَابَةِ وَهَذَا شَهْرُ التَّوْبَةِ وَهَذَا شَهْرُ الْمَغْفِرَةِ؛ بار خدایا این ماه رمضان و ماه توبه است».^۴

انسان بعد از ماه رمضان از آلودگی گناه پاگ گردیده است و این، مهم‌ترین دستاورد این ماه است؛ اما آن چه اهمیت بیشتری دارد، حفظ آن است. و باید سعی کرد که این دستاورد حفظ شود.

۱. همان، ص ۹.

۲. «خدایا! هر نیازمند را بی‌نیاز کن! خدایا! هر گرسنه را سیر نما» (قمی، شیخ عباس، *مفاتیح الجنان*، ص ۲۹۰)

۳. امام خمینی، *چهل حدیث*، ص ۲۷۲، شرح حدیث ۱۷.

۴. کلینی، *الکافی*، ج ۴، ص ۷۵.